

Олена Росінська

ДЕКОНСТРУКЦІЯ САКРАЛЬНОГО ХРОНОТОПУ В ПОСТМОДЕРНІЙ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ С. ЖАДАНА)

У статті проаналізовані способи іронічної десакралізації часу і простору в поезії С. Жадана. Автор акцентує увагу на тому, що постмодерне деконструювання хронотопу не обов'язково передбачає його абсолютну нівеляцію і зняття опозиції сакрального і профанного, оскільки можливе накладення хронотопів у рефлексії суб'єкта.

Ключові слова: хронотоп, постмодерний, сакральний, профанний.

Внутрішня структура світобачення особистості, реальність сучасного культурного поля є нелінійною складною хронотопною конструкцією, дослідження якої дає можливість визначити певні вектори естетичного думання. Культурі постмодерну притаманне вільне маніпулювання знаками, кодами, символами, творення нової реальності, власне гіперреальності на основі цього маніпулювання. Це питання у філософському й загальнокультурному контексті досліджувалося Ж. Бодріаром, У. Еко; транскультурний феномен постмодернізму висвітлюється в роботі Т.К. Гуменюк, існує цілий ряд досліджень постмодерної української прози (І. Набитович, Л.Б. Лавринович, Т.М. Кисла, О.В. Вертипорох, Л.М. Калинська та ін.), однак специфічний хронотоп постмодерної української поезії не був досліджений комплексно. Таким чином, у контексті вивчення специфіки хронотопу постмодерного тексту констатування іронічної деміфологізації як способу творення нового часопростору є надзвичайно актуальним.

Об'єкт дослідження: художні тексти С. Жадана.

Предмет дослідження: деконструкція сакрального хронотопу в постмодерній поезії.

Предмет дослідження формує його новизну, що полягає в розгляді текстів постмодерної поезії як особливої моделі художнього цілого, що не здійснювалося в сучасному українському літературознавстві системно, незважаючи на наявність досліджень феномену постмодерну.

Як зазначав У. Еко, «настає межа, коли модернізму далі йти нема куди, оскільки він виробив метамову, що описує його власні надзвичайні тексти... Постмодернізм — це відповідь модернізму: оскільки минуле неможливо знищити, оскільки його знищення веде до німоти, його треба переосмислити: іронічно, без наївності» [2, 46]. Постмодерна іронія становить специфічний спосіб конструювання через руйнування стандарту, вибудовування нового часопростору з розрізних частин зруйнованого цілого.

Постмодернізм акцентується на самотній особистості, що протиставляється абсурдному просторові, конструюючи індивідуальний внутрішній часопростір буття. Іронічне сприймання дійсності стає моделетворчим принципом світобудови для такого суб'єкта. Оскільки він не знаходить в навколишній дійсності точок опертя для комфортного самовідчуття, основою його рефлексування стає деконструкція з наступним конструюванням нового часопростору, змодельованого через іронічну гру з класичними часопросторовими моделями, символами та знаками.

Пошук осі творення нового світу починається із самоусвідомлення в часі й просторі, фактично світобудові внутрішньої рефлексії. Самотнє іронічне «я» стає точкою відліку й суб'єктом рефлексії й одночасно об'єктом саморефлексії. Самопрезентація постмодерного суб'єкта наскрізно іронічна: «*всі дезертири, / обкурени циркачі, чуваки в мундирах / французьких добровольчих корпусів, / що патрулювали дороги під час балканського конфлікту, / повернуться хіміки і астрономи, / які пропаливали небеса над Дунаєм, / всі чорні генії бірж, поморочені душі, / всі емігранти, котрі спустошували склади бундесверу / в осінніх полях, / уся ця безкінечна валка, загублена в часі, / обоз, який переховувався / від однієї облави / до іншої*» [1, 5]. Це суб'єкт, що іронізує над високими ідеями, нівелює загальноприйняті принципи, намагаючись таким чином подолати їхню нежиттєвість, протистояти симулякровості сучасного світу ідей: «*І ось вони йдуть, закинувши / нагору чорну валізу, / в якій лежить, складена вдвоє, їхня / велика слов'янська ідея, / і ця їхня велика слов'янська ідея — / акробатка з женецького цирку, / дівчинка, яку вони склали вдвоє і запакували до валізи, / час від часу витягуючи її назовні / й ділячись із нею хлібом і ракією*» [1, 7].

Поле рефлексування для постмодерного суб'єкта часто є арена, площина іронічної гри, для якої провідною ознакою стає створення складного поліфонічного хаотичного стану світу, що тримається в цілісності тільки завдяки волі

суб'єкта, який поєднує окремі фрагменти реконструйованого світу. Іронія, самоіронія, відповідно, — це конструююча деструкція, що руйнує світовий загально визнаний порядок для створення нового через хаос деструкції. Звідси фрагментарність вражень, сцен, емоцій, невизначеність тощо. Сакральні образи у такому контексті можуть ставати основними символами руйнованого світу, символами, що наповнюються новим сенсом.

Відмова від прийняття традиційних сакральних ідей хронотопу розпочинається з нівелювання дихотомічних основ життя-смерті через заперечення, десакарлізацію самої міфології смерті: «Невидимі й незбагненні / наші з тобою голоси підіймаються в космос. / Скільки тьмяних, солодких натяків / залишили нам у спадок духи любові. / Краше героїчна смерть, аніж холодна старість. / Спи спокійно, товаришу у по боротьбі, / я доношу твій найк, / я поверну борги, я буду користуватись твоєю трубою, відповідаючи на дзвінки...» [1, 11]. Смерть постає як фарс, виконання ненаповненого сенсом ритуалу, у якому абсурдна кожна деталь: «Ох, ця смерть — територія, де не ходять / наші кредитки. / Смерть — територія нафти, / хай вона омие його гріхи. / Ми покладемо йому до ніг зброю і золото, / хутра і тонко помелений перець. / В ліву руку ми вкладаємо йому останню нокія, / в праву руку — грамотну ладанку з Єрусалима» [1, 34]; «життя було довге і печальне, / смерть буде легкою і непомітною» [1, 34].

У постмодерному дискурсі елементи сакральної символіки, у тому числі символи, що означають ключові часопросторові образи, свідомо деструктуються, знижуючись, приземлюючись і стаючи не менш значущими, але інакшими в новосконструйованому світі: «І ось ми разом вибирались із бундесу, з її документами / і моїми боргами, / наче Марія і Йосип на двох вісликах, / купуючи на заправках лише найнеобхідніше — / консерви і презервативи» [1, 37]. «Щовечора веселі ватаги підлітків / вибираються на чергові бойові виправи, / в святкових спортивних костюмах, / взявши з собою лише бритви і мобільники, / відправляються до найближчого аптечного кіоску / визволяти Єрусалим від невірних» [1, 57].

Сакральний час передусім позначений циклічністю, що є його основною упорядковуючою ознакою, запорукою гармонійного існування в світі. Образи циклічного часу дозволяють постмодерному авторові відтворювати звичне для міфологічної свідомості сприйняття часу на іншому естетично-ментальному рівні, надаючи інакшого наповнення традиційному. Констатується циклічність будь-якого часопростору, зокрема буденного, історичного, циклічність і, відповідно сенсовість та абсурдність будь-якого явища, індивідуального або колективного проживання, відчуття унікальності, бо «про те, що все виросте,

все помре, і потім виросте знову, / бо вся ця зелень зводиться між надбаннями і втратами, / незалежно від того, хто її доглядатиме, / незалежно від того, на чийй вона території, / які там у нас проблеми і що там у нас за історії, / буде тягнутися вгору, наснажуватися боротьбою, / наповнюючи повітря рухом, теплом, собою» [1, 42].

У вірші С. Жадана «Ми приїхали поночі» використано ключові образи циклічного біблійного часу — ніч, караван, вогонь, коло жінок («юні й старі»), пастухи, матір-Марія, син, шлях: «Маріє, усі шляхи, / що вели сюди, всі дороги й стежки / нині світять в темряві, й втомлені пастухи / ними вперто бредуть...» [1, 7]; «Твій малий коли виросте, знатиме всі слова, / що лише існують, він зможе назвати все, / в ньому буде наша печаль і наша злість больова, / що заводить нас, єднає нас і несе» [1, 8]; «І одна з жінок. Із ліхтарем у руці, / наче відьма з місяцем, вийшла в глибокі сніги, / і за нею рушали всі пастухи та бійці. / і ступали снігом, ніби не мали ваги» [1, 9], що підкреслюють «неподібну подібність» сакрального й буденного, дозволяючи іронічно «піднести» буденні і навіть непривабливі події.

У постмодерному дискурсі циклічний біблійний хронотоп може десакарлізуватися, оскільки образ Христа Спасителя приземлюється, однак місія його не змінюється: «Славимо його в місті, що тримається вірою нашою. / Стелімо дорогу йому пальмовим листям і своєю одежею. / Пишімо його ім'я на ворожих будинках чорною сажею. / Ділімося з ним своєю радістю світлою та безмежною!» [1, 12], де йдеться про повернення злодія «малого» до рідного міста, що постає як друге пришествя: «За ним котились важкі фургони з якимись потворами. / і вагітні жінки несли за ним чийсь голови на срібній таці, / і п'яні янголи літали над ним повітряними коридорами / від трамвайної лінії / до сортувальної станції» [1, 13]. Фактично, космічний сенс сакрального часопростору індивідуалізується, входячи з макрокосму в мікркосм, стаючи надбанням кожної особистості в її буденному існуванні, часто далекому від святості або навіть протилежному їй.

Відповідним чином відтворюється ситуація «Тайної вечері» Ісуса Христа з його апостолами, що сидять за столом, наче злодії, об'єднані владою одного, найсильнішого з них: «Вони сіла за стіл, накритий на всіх, / поскидавши шкірянки й важкі піджаки» [1, 15], «Я їх сам кришував і сам боронив, я їх вів за собою крізь морок і страх, / я тримався за них і дбав про них. / і запалював сонце на їх прапорах» [1, 16]; «Я підтримую кожного словом своїм, / я дарую впевненість та благодать, / я годую їх і наливаю їм. / Але хто із них усіх мене здасть?» [1, 16]. Глибока й трагічна іронія накладання біблійної історії на буденність полягає в усвідомленні «незвичайної звичайності» кожної людської історії.

Ще однією категорією десакралізації є межа, точніше, практично втрачена межа між вимірами: «Лише відчуваєш останнім нервом, / зубами і складками жировими / тонку межу, що проходить небом / між живими і неживими» [1, 25]. Зруйнована межа дає можливість змішування вимірів, накладання, контамінації сенсів, відповідно, втрати чистоти цієї сенсовості, що, натомість, породжує гірку іронію в сприйманні сакральних символів: «Просування товару на ринок / з починається з активізації цільової / аудиторії. / Це як у біблій — спочатку приходить предтеча і розводить / усіх на кредити

з відсотками, потім з'являється / спаситель і ліквідує відсотки, лишаючи, втім, / кредити. Потрібно було уважно слухати книги, / які нам читали в дитинстві, ось що я думаю кожного / разу, коли доводиться чути / про трамадол» [1, 54].

Таким чином, потребує уточнення теза про те, що постмодерний простір (ширше часопростір) — це простір, у якому зникає опозиція «сакральне — профанне», оскільки в дискурсі української постмодерної поезії десакралізація часопростору має складніший вигляд та неодновимірну реалізацію.

ДЖЕРЕЛА

1. Жадан С. Марадона: Нова книга віршів / С. Жадан. — Х. : Фоліо, 2008. — 169 с.
2. Эко У. Заметки на полях «Имени розы» / У. Эко // Пер. с итал. Е. Костюкович. — СПб. : Симпозиум, 2002. — 93 с.

REFERENCES

1. Zhadan S. (2008). Maradona: Nova kniga virshiv. Kharkiv, Folio, 169 p.
2. Eko U. (2002). Zаметki na polyah «Imeni rozy». SPb, Simpozium, 93 p.

Елена Росинская

ДЕКОНСТРУКЦИЯ САКРАЛЬНОГО ХРОНОТОПА В ПОСТМОДЕРНОЙ ПОЭЗИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЕЗИИ С. ЖАДАНА)

В статье проанализированы способы иронической десакрализации времени и пространства в поэзии С. Жадана. Автор акцентирует внимание на том, что постмодерное деконструирование хронотопа не обязательно предполагает его абсолютную нивеляцию и снятие оппозиции сакрального и профанного, поскольку возможно наложение хронотопов в рефлексии субъекта.

Ключевые слова: хронотоп, постмодерный, сакральный, профанный.

Olena Rosinska

DECONSTRUCTION OF THE SACRAL CHRONOTOPE IN POSTMODERN POETRY (BASED ON S. ZHADAN'S POETRY)

The research considers the main aspects of the formation of a chronotope in the postmodern text. The article analyzes the ways of ironic desacralization of time and space in S. Zhadan's poetry.

The sacred time by cyclicity, which is its main organizing feature, a guarantee of harmonious existence in the world. Images of cyclic time allow postmodern author to reproduce the usual for mythological consciousness perception of time on another aesthetic-mental level, providing otherwise the filling of the traditional. The cyclicity of any time space, in particular, everyday, historical, cyclicity and, accordingly, sensuality and absurdity of any phenomenon, individual or collective residence, a sense of uniqueness, is stated.

In fact, the cosmic meaning of the sacred time space is individualized, coming from the macrocosm into the microcosm, becoming the property of each individual in its everyday existence, often remote from holiness or even the opposite of it.

The author emphasizes that the postmodern deconstruction of the chronotope does not necessarily imply his absolute unveiling and the removal of the opposition of the sacral and profane, since it is possible to superimpose chronotopes in the subject's reflection.

Need to clarify the thesis that postmodern space (wider time space) is a space in which the opposition «sacred-profane» disappears, because in the discourse of Ukrainian postmodern poetry the desacralization of time space has a more complex form and a non-one-dimensional realization.

Key words: chronotop, postmodern, sacral, profane.